

РЕЦЕНЗІЯ

доктора педагогічних наук, професора,
професора кафедри психології та педагогіки

ГОМОНЮК Олени Михайлівни

на дисертацію **ЧОПАК ЄВИ ВАСИЛІВНИ**

на тему: **«ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ДО РОЗВИТКУ
КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ
ШКОЛИ В ПОЛІКУЛЬТУРНОМУ СЕРЕДОВИЩІ ЗАКАРПАТТЯ»**,

подану на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 011
Освітні, педагогічні науки галузі знань 01 Освіта/Педагогіка

Підготовка майбутніх учителів початкових класів до професійної діяльності в полікультурному освітньому середовищі є одним із пріоритетних напрямів сучасної педагогічної освіти. Актуальність цієї проблеми зумовлена процесами глобалізації, активною міжкультурною взаємодією та зростанням культурного різноманіття в закладах освіти.

Особливої значущості зазначене питання набуває в умовах Закарпаття – багатонаціонального та полікультурного регіону України, в якому співіснують представники різних етнічних спільнот. Це об'єктивно зумовлює потребу у підготовці педагогічних кадрів, здатних ефективно здійснювати професійну діяльність в умовах культурного різноманіття, забезпечувати міжкультурний діалог та формувати атмосферу взаємоповаги й толерантності в учнівському колективі.

Важливим складником такої підготовки є формування готовності майбутніх учителів до розвитку комунікативної компетентності молодших школярів. Це пояснюється тим, що освітній процес має діалогічний характер і реалізується насамперед через комунікацію. Саме в процесі комунікативної взаємодії відбувається засвоєння учнями духовних і матеріальних цінностей суспільства, опанування культурних норм і правил поведінки, формування навичок конструктивної міжособистісної взаємодії та здатності до ефективного спілкування в багатокультурному середовищі.

Зазначені обставини визначають актуальність обраної Чопак Євою Василівною теми дослідження, спрямованого на вдосконалення підготовки майбутніх педагогів до розвитку комунікативної компетентності учнів у полікультурному середовищі.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертацію підготовлено відповідно до тематичного плану наукових досліджень Хмельницького національного університету «Формування особистості як суб'єкта самотворення» (ДР № 0119U103663), «Психолого-педагогічні засади професійно-особистісного розвитку фахівців в умовах трансформації суспільства» (ДР № 0125U003711). Тема дисертації затверджена вченою радою Хмельницького національного університету (протокол № 3 від 27.10.2022 р.).

До найбільш суттєвих наукових результатів, які містяться в дисертації, варто віднести те, вперше обґрунтовано й визначено педагогічні

умови підготовки майбутніх учителів до розвитку комунікативної компетентності учнів початкової школи в полікультурному середовищі Закарпаття. Серед них особливе значення мають актуалізація і стимулювання мотивації майбутнього вчителя до розвитку комунікативної компетентності учнів початкових класів в полікультурному середовищі Закарпаття; інтенсифікація освітнього процесу підготовки майбутнього вчителя до розвитку комунікативної компетентності учнів початкових класів в полікультурному середовищі Закарпаття на основі міждисциплінарної інтеграції; активізація індивідуального досвіду рефлексії майбутнього вчителя до розвитку комунікативної компетентності учнів початкових класів через ресурс інноваційних технологій навчання та освітньо-практичної діяльності) та експериментально перевірено їх ефективність.

Робота вирізняється високим рівнем наукової опрацьованості та концептуальної цілісності. Авторці вдалося системно конкретизувати компоненти, критерії й рівні готовності майбутніх учителів до розвитку комунікативної компетентності учнів у полікультурному середовищі Закарпаття, уточнити сутність ключових понять, а також удосконалити організаційно-методичне забезпечення підготовки педагогів. Особливо цінним є подальший розвиток теоретико-методичних і технологічних аспектів означеної проблематики, що свідчить про вагомий внесок дослідження в теорію та практику педагогічної освіти.

На особливу увагу заслуговує практична значущість дослідження, яка полягає в розробленні авторкою методичних рекомендацій для самостійної (індивідуальної) роботи майбутніх фахівців дошкільної та початкової освіти, зокрема навчально-методичних матеріалів «Дошкільна лінгводидактика, збірка дитячої літератури» та «Теоретичний конспект з дитячої літератури для студентів». Позитивної оцінки заслуговує також підготовка інформаційних матеріалів, спрямованих на формування готовності майбутніх учителів до розвитку комунікативної компетентності учнів початкової школи в полікультурному середовищі Закарпаття. Розроблені матеріали мають практичну цінність, можуть бути ефективно використані в освітньому процесі закладів вищої освіти та сприятимуть підвищенню якості професійної підготовки майбутніх педагогів.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертаційному дослідженні, опублікованих працях.

Наукові положення, висновки та результати дослідження характеризуються належним рівнем обґрунтованості й достовірності, що забезпечується логічністю структури роботи та якісним опрацюванням її методологічного апарату.

Авторкою чітко визначено об'єкт, предмет, мету та завдання дослідження, що узгоджуються між собою, відображають зміст досліджуваної проблеми та забезпечують системне бачення шляхів її вирішення.

Вірогідність отриманих результатів забезпечується комплексним характером дослідження, що передбачає взаємозв'язок теоретичного осмислення проблеми, методичного проектування, діагностичного супроводу та експериментальної апробації запропонованих педагогічних умов.

Дисертантка демонструє послідовний і системний підхід до розв'язання поставлених завдань, логічно переходячи від аналізу наукових джерел і уточнення понятійно-категоріального апарату до обґрунтування структури готовності педагогічних умов та моделі підготовки майбутніх учителів до розвитку комунікативної компетентності учнів початкової школи в полікультурному середовищі Закарпаття.

Цінним результатом дослідження є обґрунтування педагогічних умов підготовки майбутніх учителів до розвитку комунікативної компетентності учнів початкової школи в полікультурному середовищі Закарпаття, реалізація яких сприятиме модернізації освітнього процесу та підвищенню рівня професійної підготовки сучасних педагогів.

Значення для науки і практики одержаних автором результатів.

Безперечною перевагою дослідження є його вагоме значення для педагогічної науки та практики, що полягає в розробленні й упровадженні в освітній процес закладів вищої педагогічної освіти педагогічних умов, діагностичного інструментарію та навчально-методичного забезпечення, що сприяють підвищенню ефективності підготовки майбутніх учителів до розвитку комунікативної компетентності учнів початкової школи.

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає в розробленні методичних рекомендацій для самостійної (індивідуальної) роботи майбутніх фахівців дошкільної та початкової освіти («Дошкільна лінгводидактика, збірка дитячої літератури», «Теоретичний конспект з дитячої літератури для студентів»), а також інформаційних матеріалів, спрямованих на формування готовності майбутніх учителів до розвитку комунікативної компетентності учнів у полікультурному середовищі Закарпаття.

Одержані результати можуть бути використані під час розроблення та оновлення освітньо-професійних програм зі спеціальностей 013 «Початкова освіта» та 011 «Освітні, педагогічні науки», а також у процесі формування індивідуальних освітніх траєкторій здобувачів вищої освіти й упровадження інноваційних підходів до підготовки майбутніх педагогів.

Повнота висвітлення результатів дослідження в опублікованих наукових працях.

Результати дисертаційного дослідження належно оприлюднено в наукових працях здобувача, зокрема, у 12 науково-методичних працях, серед яких: 7 наукових статей у фахових виданнях України, що входять до міжнародних наукометричних баз даних; 2 публікації у збірниках матеріалів наукових конференцій; 3 методичні розробки.

Результати дисертаційного дослідження були апробовані у тезах доповідей, представлених на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях. Зміст публікацій відповідає логіці та структурі роботи, відображає її ключові теоретичні, методичні й практичні положення, що підтверджує достатній рівень апробації отриманих наукових результатів.

Оцінка змісту та завершеності дисертації.

Рецензована дисертаційна робота вирізняється чітко вибудованою структурою, що включає анотацію українською мовою, вступ, основні розділи, висновки, список використаних джерел і додатки. Побудова роботи є логічно

виваженою та узгодженою з метою й завданнями дослідження, що забезпечує послідовність викладу матеріалу та його змістову завершеність.

У **вступі** дисертації здобувачкою комплексно представлено науковий апарат дослідження. Зокрема, обґрунтовано актуальність обраної теми, визначено наявні суперечності, сформульовано мету, завдання, об'єкт і предмет дослідження, окреслено методологічні засади, наукову новизну, практичне значення, а також подано відомості щодо апробації результатів і публікацій.

Важливо відзначити, що актуальність дослідження переконливо розкрито в контексті сучасних суспільних викликів, зумовлених умовами воєнного стану, євроінтеграційними процесами та необхідністю відповідальної і конструктивної взаємодії у полікультурному середовищі.

Перший розділ дисертації демонструє високий рівень теоретико-методологічної підготовки здобувача та свідчить про ґрунтовне опрацювання наукових джерел з досліджуваної проблематики. У ньому здійснено аналіз і узагальнення наукових досліджень, що дозволило окреслити стан вивчення проблеми в наукових джерелах, уточнити понятійно-категоріальний апарат та розкрити особливості Закарпаття як полікультурного регіону в історико-педагогічному аспекті.

Заслуговує на позитивну оцінку те, що аналіз наукових джерел здійснено на належному теоретичному рівні.

Авторкою переконливо доведено, що підготовка майбутніх учителів до розвитку комунікативної компетентності учнів початкової школи розглядається в сучасному науковому дискурсі як багатовимірна проблема, яка інтегрує дидактичні, психолого-педагогічні, соціокультурні та методичні аспекти. Водночас здійснена систематизація наукових напрацювань створює підґрунтя для їх подальшого узагальнення та критичного осмислення.

У рецензованій дисертації належним чином конкретизовано ключові теоретичні положення дослідження, зокрема уточнено зміст поняття «підготовка майбутніх учителів до розвитку комунікативної компетентності учнів початкової школи». Заслуговує на увагу акцентування авторкою гуманітарної складової професійної підготовки, що передбачає формування культурологічної та комунікативної компетентностей майбутніх учителів у контексті полікультурного освітнього середовища.

Позитивної оцінки заслуговує також ґрунтовне опрацювання понятійно-категорійного апарату дослідження, зокрема розмежування понять «компетентність» і «компетенція», а також уточнення сутності ключових дефініцій («комунікативна компетентність», «полікультурне середовище» тощо). Важливим є узагальнення підходів вітчизняних і зарубіжних учених до трактування комунікативної компетентності та її розвитку в учнів початкової школи.

Заслуговує на схвалення визначення полікультурного середовища як освітнього простору, що сприяє формуванню готовності учнів до міжкультурної взаємодії та інтеграції в національний і світовий культурний простір, а також характеристика Закарпаття як регіону з вираженим етнокультурним різноманіттям, що підсилює актуальність досліджуваної проблематики.

Загалом, перший розділ дисертації свідчить про належний рівень теоретичної підготовки здобувача, глибоке осмислення проблеми та виважений підхід до аналізу наукових джерел і категоріального апарату дослідження.

У другому розділі дисертації комплексно розглянуто особливості навчально-методичного забезпечення початкової освіти в угорськомовних школах Закарпаття та проаналізовано стан готовності вчителів до розвитку комунікативної компетентності учнів у процесі навчання читання й письма.

Важливим здобутком авторки є визначення компонентів, критеріїв і рівнів готовності майбутніх педагогів, а також теоретичне обґрунтування педагогічних умов їх підготовки до роботи в полікультурному освітньому середовищі.

У розділі здійснено комплексний аналіз навчально-методичного забезпечення початкової освіти в угорськомовних закладах Закарпаття та досліджено стан готовності вчителя до розвитку комунікативної компетентності учнів у процесі навчання читання й письма. Науково обґрунтовано компоненти, критерії та рівні готовності майбутніх учителів до означеного виду діяльності в умовах полікультурного середовища, а також визначено педагогічні умови їх професійної підготовки.

Важливою є позиція автора щодо необхідності створення багатовимірного комунікативного простору, який поєднує мовленнєвий, культурний та інтерактивний виміри та сприяє формуванню в учнів не лише мовних навичок, а й соціально значущих якостей особистості.

Заслуговує на увагу обґрунтування необхідності адаптації навчально-методичного забезпечення в закладах з угорською мовою навчання до вимог українського освітнього простору з урахуванням специфіки навчання національних меншин.

Позитивної оцінки заслуговує розроблена структура готовності, яка охоплює мотиваційний, когнітивний та діяльнісний компоненти, а також визначені рівні її сформованості.

Завершальним результатом є побудова моделі підготовки майбутніх учителів, яка відображає логіку, етапність і системність досліджуваного процесу.

Третій розділ дисертації, відповідно до логіки дослідження та його загального змісту, присвячено експериментальній перевірці ефективності педагогічних умов підготовки майбутніх учителів до розвитку комунікативної компетентності учнів початкової школи в умовах полікультурного середовища Закарпаття. У ньому представлено аналіз результатів проведеної дослідно-експериментальної роботи.

Проведений педагогічний експеримент дозволив оцінити ефективність розроблених педагогічних умов підготовки майбутніх учителів до розвитку комунікативної компетентності учнів початкової школи в умовах полікультурного середовища Закарпаття. Перевірка достовірності результатів із використанням критерію Пірсона χ^2 підтвердила їх статистичну значущість. Одержані результати свідчать про позитивну динаміку формування професійної готовності майбутніх учителів, що підтверджує ефективність запропонованих авторкою педагогічних умов.

Дотримання академічної доброчесності, відповідність анотації основним положенням дисертації.

Аналіз поданих матеріалів дає підстави зробити висновок, що здобувач дотримується загальних вимог академічної доброчесності. У тексті дисертації використані наукові праці, нормативні документи та інші джерела мають відповідні покликання. Анотація відображає основні положення дисертації, її мету, завдання, наукову новизну, практичне значення, педагогічні умови, модель і очікувані результати дослідження.

Підкреслюючи наукову та практичну цінність роботи, вважаємо за доречне в межах наукового обговорення сформулювати окремі зауваження та рекомендації:

1. На сторінках 134-135 дисертанткою визначено як основні методологічні підходи щодо підготовки майбутнього вчителя до розвитку комунікативної компетентності учнів початкових класів в полікультурному середовищі Закарпаття: системний, особистісно-діяльнісний, аксіологічний, компетентнісний, інтегративний. Однак сам зміст цих підходів розкрито дещо описово, на прикладі окремих ідей їх представників. Достатньо було б зупинитися на визначені 2-3 методологічних концептів дослідження, але опрацювати їх більш ґрунтовно, конкретизувавши, які саме вимоги цих підходів у контексті предмета і завдань дисертаційного пошуку.

2. Авторці варто було використати більше іноземних джерел. Доцільно було б більш широко використати англійську літературу, де проаналізовано досвід світових університетів у напрямі організацій підготовки майбутніх учителів до розвитку комунікативної компетентності учнів початкової школи в полікультурному середовищі Закарпаття.

3. Дисертанткою акцентовано на тому, що фрагментарність використання навчальних матеріалів і відсутність єдиного методичного підходу знижують можливості системного розвитку мовленнєвої діяльності учнів, що, у свою чергу, впливає на рівень сформованості їхньої комунікативної компетентності. У полікультурному середовищі Закарпаття ця проблема набуває особливої актуальності, оскільки комунікативна компетентність передбачає не лише володіння мовою, а й здатність до міжкультурної взаємодії, розуміння культурних норм і цінностей різних етнічних спільнот.

На сторінках 164-170 охарактеризовано результати розроблення такого спеціального навчально-методичного забезпечення, однак не вказано конкретно, яку саме участь у вирішенні завдань міжпредметної інтеграції брали викладачі фахових дисциплін.

4. Вважаємо, що дисертантці доцільно було б звернути увагу на дотримання таких дидактичних вимог, як опора у навчанні на попередній досвід студента та зв'язок навчання з життям. Зокрема врахувати як співвідносяться терміни зі знаннями рідної мови студента і орієнтовною сферою його майбутньої професійної діяльності.

5. З тексту дисертації не зрозуміло, виходячи з яких міркувань і яким чином відбувалась процедура реалізації педагогічних умов.

6. В роботі зустрічаються мовностилістичні неточності, калька.

Наведені зауваження мають дискусійний і рекомендаційний характер та не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційного дослідження, не применшуючи його наукової новизни, теоретичної і практичної значущості.

Висновок. Аналіз дисертації, анотацій та опублікованих праць дає підстави для висновку про те, що дисертація на тему: «Підготовка майбутніх учителів до розвитку комунікативної компетентності учнів початкової школи в полікультурному середовищі Закарпаття», є завершеною, самостійно виконаною науковою працею, що має вагомe теоретичне й прикладне значення для розвитку педагогічної науки, заслуговує позитивної оцінки, відповідає вимогам наказу МОН України № 40 від 12 січня 2017 року «Про затвердження вимог до оформлення дисертації» (зі змінами), Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затверженому постановою Кабінету Міністрів України № 44 від 12 січня 2022 року (зі змінами), а її авторка – Чопак Єва Василівна – заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 011 «Освітні, педагогічні науки» галузі знань 01 «Освіта/Педагогіка».

Рецензент:

доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри психології та педагогіки
Хмельницького національного університету

Олена ГОМОНЮК

Підпис Олени ГОМОНЮК засвідчую:

доктор технічних наук, професор
проректор з наукової роботи
Хмельницького національного університету

Олег СИНЮК